

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор

Харківського національного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, доцент

Дмитро ШВЕЦЬ

2020 р.

ВИСНОВОК

Харківського національного університету внутрішніх справ щодо дисертації Зайця Костянтина Дмитровича на тему «Методика розслідування шахрайств», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», затвердженої Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23 лютого 2016 року (протокол № 2)

ВИТЯГ

з протоколу засідання фахового семінару кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6, кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства, кафедри криміналістики та судової експертології факультету № 1, кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ №2 від 14 лютого 2020 року

ПРИСУТНІ:

Щербаковський М.Г. – доктор юридичних наук, професор; Пчолкін В.Д. – доктор юридичних наук, професор; Слінько С.В. – доктор юридичних наук, професор; Степанюк Р.Л. – доктор юридичних наук, професор; Юхно О.О. – доктор юридичних наук, професор; Харченко В.Б. – доктор юридичних наук, професор; Шендрик В.В. – доктор юридичних наук, професор; Малярова В.О. – доктор юридичних наук, доцент; Кікінчук В.В. – кандидат юридичних наук; Орлова Т.А. – кандидат юридичних наук, доцент (науковий керівник); Бондаренко О.О. – кандидат юридичних наук, доцент; Вінцук В.В. – кандидат юридичних наук, доцент; Глієвий А.А. – кандидат юридичних наук, доцент; Кочура О.О. – кандидат юридичних наук; Чернець М.Г. – кандидат юридичних наук, доцент; Соловйова О.Є. – кандидат юридичних наук, доцент; Глобенко Г.І. – кандидат юридичних наук, доцент; Лозова С.М. – кандидат психологічних наук, доцент; Заяць К.Д. – аспірант університету.

З присутніх – 8 докторів наук та 10 кандидатів наук – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертаційного дослідження аспіранта Харківського національного університету внутрішніх справ Зайця Костянтина Дмитровича на тему «Методика розслідування шахрайств», виконаного у Харківському національному університеті внутрішніх справ і поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо його рекомендації до розгляду та захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

СЛУХАЛИ:

Доповідь Зайця К.Д. про результати виконаного дослідження, який у своєму виступі ознайомив присутніх із структурою дисертації, обґрунтував актуальність обраної теми дослідження, сформулював його мету та завдання, охарактеризував основні положення, що відображають наукову новизну дослідження, висвітлив наукову та практичну значущість одержаних результатів. Здобувач зазначив, що результати дослідження були оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовані за результатами дисертаційної роботи, викладено у статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях.

Як зазначив дисертант, наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що у дисертації з урахуванням оновленого законодавства України сформульовано та обґрунтовано низку теоретичних положень і практичних пропозицій, які мають значення для розвитку методики розслідування шахрайств.

По закінченню доповіді, присутніми були поставлені Зайцю К.Д. наступні запитання:

Слінько С.В.: У виступі Ви зазначили, що присвятили увагу типовим помилкам і прогалинам, які допускають слідчі, та які зводять нанівець доказове значення результатів розслідування. Які саме помилки слідства Ви мали на увазі?

Відповідь: Дякую. Так, дійсно, у дослідженні ми приділяли окрему увагу цьому аспекту.

Аналіз судової практики надав підстави виокремити наступні типові помилки і прогалини досудового розслідування шахрайств.

1. Використання під час здійснення контролю за вчиненням злочину особистих грошей працівників органів правопорядку.

2. Фіксування у матеріалах провадження прояву ініціативи саме з боку потерпілого у призначенні зустрічі для передачі грошей з підозрюваним.

Обидві з вказаних обставин розцінюються судом як провокація злочину.

3. Недотримання вимог упаковки об'єктів (звуко-, відеозаписів, конвертів з речовими доказами) із результатами негласних слідчих розшукових дій. Такі докази потім виключаються судом із доказів у зв'язку із сумнівом щодо їх належності та допустимості.

Мною в дисертації наведено фрагменти виправдувальних вироків суду, якими визнано невинуватість обвинувачених, з посиланням на такі недоліки слідства, а також фрагменти рішень Європейського суду з прав людини.

Щербаковський М.Г.: Із яких саме міркувань Ви обрали саме такі критерії для класифікації шахрайств?

Відповідь: Дякую. Вважаємо, що ефективність роботи слідчого у кримінальних провадженнях про шахрайства залежить, певною мірою, від вміння визначити два основних моменти. По-перше, вид правовідносин, в яких була реалізована схема шахрайства. По-друге, встановити в чому полягав обман потерпілого, і яким саме чином він відобразився у матеріальному середовищі.

Ми дійшли висновку, що класифікувати шахрайства доцільно за таким критерієм, як вид правових відносин, що були використані для реалізації схеми обману. Таких правовідносин, звісно, існує багато, проте їх можна об'єднати у найбільш загальні групи, залежно від сфери застосування.

У судочинстві, в аспекті вирішення спорів, правовідносини прийнято поділяти на цивільні, адміністративні та господарські. Тому, ми застосували аналогічний підхід у визначенні трьох загальних груп шахрайств (зокрема, тих, що вчиняються під оболонкою цивільних правовідносин і побутових угод; адміністративних і господарських правових відносин). Визначили особливості їх криміналістичної характеристики та особливості розслідування.

Пчолкін В.Д.: Чому Ви вважаєте, що саме представлена класифікація шахрайств повинна бути основою методики їх розслідування?

Відповідь: Дякую. Так, ми пропонуємо основою методики розслідування прийняти класифікацію шахрайств на вказані три групи.

На наше переконання, саме вид відносин, як класифікаційний критерій, забезпечує можливість згрупувати прояви шахрайств на підставі спільних рис механізму вчинення, які відповідно впливають на формування типових слідчих ситуацій розслідування, тактичних завдань та засобів їх вирішення. Такий підхід, на нашу думку, найбільш відповідає потребам практики і дозволяє не тільки вдосконалити у теоретичній площині методику розслідування даних злочинів, а й вирішити нагальні проблеми, що постають під час доказування у кримінальних провадженнях перед слідчими і прокурорами.

Глієвий А.А.: Скільки кримінальних проваджень і вироків суду стало емпіричною основою Вашого дослідження? Чи вивчали Ви матеріали слідчої та судової практики в окремих регіонах?

Відповідь: Дякую. Ми вивчали і узагальнювали, перш за все, практику судів у провадженнях про шахрайства (особливу вагу приділяли аналізу виправдувальних вироків), рішення Касаційного кримінального суду, а також Європейського суду з прав людини. Також, безпосередньо вивчались і матеріали кримінальних проваджень. Загальна кількість яких – 240.

Емпіричні дані охоплюють всі області України, оскільки, крім матеріалів, що знаходились у провадженні слідчих підрозділів Харківської області, мною також аналізувались матеріали судових рішень, винесених судами всіх регіонів України, що містяться у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Чернець М.Г.: Чи маєте Ви досвід розслідування шахрайств та чи були цікаві або особливо складні моменти у Вашій практиці?

Відповідь: Дякую. Так, я маю власний одинадцятирічний досвід роботи слідчим. У тому числі розслідував шахрайства. Даний досвід став у нагоді під час проведеного дослідження. До складних моментів розслідування я би відніс проблеми у застосуванні нового КПК України, зокрема, щодо вилучення і дослідження цифрових слідів злочину, а також проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Харченко В.Б.: Який підхід щодо визначення предмета шахрайства Ви застосовували у своїй роботі?

Відповідь: Дякую за питання. При наданні характеристики предмета шахрайств було визначено, що ним є майно у широкому розумінні цього поняття, тобто об'єкти, відносно яких особа може набути права власності (володіння, користування, розпорядження). У роботі обґрунтовано перелік категорій такого майна, включаючи об'єкти віртуального простору.

Шендрик В.В.: Чи розглядали Ви особливості тактики проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування шахрайств?

Відповідь: Дякую. У своїй роботі я визначив перелік негласних слідчих (розшукових) дій, проведення яких є найбільш типовим в ході розслідування шахрайств. Детально розглянути тактику таких дій можливості не було у зв'язку з тим, що дані питання потребують використання інформації з обмеженим доступом. Робота є відкритою. Специфіка негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях про шахрайства висвітлюється в наукових працях з оперативно-розшукової діяльності.

Після відповідей **Зайця К.Д.** на запитання з характеристикою його наукової зрілості виступив науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент **Орлова Тетяна Анатоліївна**, яка розповіла присутнім про хід дослідження, проведеного здобувачем під її керівництвом. Вона підкреслила актуальність теми дисертації, її наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

При проведенні дослідження здобувачем були використані сучасні методи наукового пошуку, вивчено достатню кількість нормативно-правових і наукових джерел, зібрано й узагальнено відповідний емпіричний матеріал, що стосується предмета дослідження. Особливої уваги заслуговує власний багаторічний досвід здобувача у розслідуванні шахрайств та інших злочинів у сфері економіки, який дозволив положення кожного розділу дослідження висвітлювати з позиції максимальної значущості для практики.

Дисертант під час роботи показав глибоке знання теми, уміння самостійно аналізувати й узагальнювати наукову літературу, нормативно-правові джерела, статистичну інформацію, матеріали слідчої і судової практики, робити достатньо обґрунтовані висновки, формулювати концептуальні теоретичні положення та конкретні практичні рекомендації для науковців і практиків з питань формування та реалізації методики розслідування шахрайств. Він проявив також і такі якості, як працьовитість, відповідальність, здатність критично мислити, мати і відстоювати власну думку.

В цілому, результати навчання Зайця Костянтина Дмитровича у відділі організації освітньо-наукової підготовки ХНУВС, а також проведення ним власного дисертаційного дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, підтверджують високий рівень теоретичних знань, умінь, набуття навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та дослідницької діяльності.

Вищевказане дає підстави для висновку про те, що підготовлена аспірантом відділу організації освітньо-наукової підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ Зайцем Костянтином Дмитровичем дисертація на тему «Методика розслідування шахрайств», є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має суттєве значення для науки криміналістики, кримінального процесу, судової експертизи та оперативно-розшукової діяльності, вона відповідає вимогам п.п. 10, 11 Постанови Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167 «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 та може бути винесена на розгляд Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ для розгляду питання про утворення спеціалізованої вченої ради для разового публічного захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право (галузь 08 Право).

Після цього слово було надано **рецензентам** наукової роботи:

Рецензент – доктор юридичних наук, професор Степанюк Р.Л. зазначив, що оцінка поданого К.Д. Зайцем рукопису дисертації, а також публікацій за темою дослідження дає підстави вважати, що автором був проведений ґрунтовний аналіз важливої в теоретичному та практично-прикладному плані теми, а сформульовані в роботі висновки й пропозиції, що виносяться на захист, характеризується достатнім рівнем новизни й обґрунтованості. Даючи оцінку дисертації в цілому, можна констатувати, що дисертант досяг поставлених перед собою цілей, роботу виконав на належному науковому й методологічному рівні. Цей загальний висновок підтверджується за основними критеріями, що покладаються в основу оцінки дисертації.

Він зазначив, що шахрайство в усі часи було і залишається небезпечним і поширеним злочином. Із розвитком ринкових відносин, впровадженням новітніх технологій в різні сфери суспільного життя ці кримінальні правопорушення набувають різних форм, у тому числі маскуються під різні правочини та цивільно-правові відносини. Тому методика розслідування шахрайств вимагає постійної уваги та своєчасного оновлення.

Під час розслідування шахрайств працівники правоохоронних органів стикаються з суттєвими труднощами, що призводить до помилок і недоліків під час виявлення злочинів, збирання та використання доказів у кримінальному провадженні. Це обумовлено, з одного боку, складним механізмом вчинення шахрайств, а з іншого – недостатністю сучасних методичних розробок щодо розслідування цих кримінальних правопорушень. Останнього часу працівники поліції все частіше стикаються з новими схемами дій шахраїв, які ще не знайшли аналізу у криміналістичній літературі, а особливості їх розслідування не дістали належного науково-методичного забезпечення.

У вітчизняній та зарубіжній криміналістичній науці обраній К.Д. Зайцем проблематиці приділяється увага. Попри це значний пласт проблемних питань щодо методики розслідування шахрайств окремих видів, зокрема, з врахуванням змін у кримінальному процесуальному законодавстві України і реформуванням процедури кримінального провадження все ще потребує свого розв'язання. У зв'язку з цим, проведення поглибленого комплексного монографічного дослідження цієї проблематики з метою вдосконалення відповідної сфери практичної діяльності органів досудового розслідування, а також нормативно-правової бази є цілком виправданим.

Аналіз рукопису дисертації дозволяє говорити, що вона спрямована не тільки на криміналістичний аналіз питань досудового розслідування шахрайств, але на удосконалення законодавства та правозастосовної практики.

Результати дослідження, проведеного К.Д. Зайцем, видаються обґрунтованими, оскільки в роботі комплексно досліджується як широкий спектр проблем, які прямо або опосередковано стосуються методики розслідування шахрайств. У роботі пропонується достатній інструментарій, який базується на положеннях законодавства, правозастосовної практики та зарубіжному досвіді. Авторські положення підтверджені певними науковими доказами, забезпечені джерельною базою проведеного дослідження, використанням різноманітних методичних прийомів аналізу поставлених

проблем, достатньою апробацією отриманих результатів.

Наведені у вступі та розділах основної частини роботи положення, що стосуються постановки проблеми в цілому, а також її окремих аспектів, дають підстави для висновку, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, до кінця не розробленими криміналістичною наукою та є перспективними для дослідження.

Дослідження узгоджується із положеннями п. 7.28 додатку 7 наказу МВС України від 16.03.2015 р. № 275 «Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років»; п. 5.4 «Переліку пріоритетних напрямів наукових досліджень в Україні з проблем наук кримінально-правового циклу», затвердженого 30.05.2019 р. в Національній академії правових наук України; п. 7.12 Пріоритетних напрямків наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2016–2019 роки. Дисертація виконана у межах науково-дослідної теми Харківського національного університету внутрішніх справ «Теоретичні та практичні основи формування і реалізації криміналістичних методик розслідування злочинів» (номер державної реєстрації 0113U008198), зареєстрованій в Українському інституті науково-технічної і економічної інформації на 2014–2018 рр.

Достатньо повно дисертантом сформульовано об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають під час досудового розслідування шахрайств, а також його предмет – методика розслідування шахрайств.

Мета дослідження визначена відповідно до його об'єкта та предмета і сформульована як удосконалення на основі аналізу оновленого законодавства України, матеріалів кримінальних проваджень і спеціальної літератури методики розслідування шахрайств

Для досягнення поставленої мети К.Д. Зайцем було сформульовано та вирішено наступні дослідницькі завдання: визначити зв'язок кримінально-правової і криміналістичної характеристики шахрайства як основи розбудови методики їх розслідування; визначити сутність обману та зловживання довірою, як окремих способів вчинення шахрайств; визначити обов'язкові ознаки суб'єкта та суб'єктивної сторони шахрайства, та встановити порядок відображення цих ознак у матеріалах кримінального провадження; розробити криміналістичну класифікацію шахрайств, що може виступати основою структури методики їх розслідування; розробити криміналістичну характеристику шахрайств, вчинених під оболонкою цивільних правових відносин; розробити криміналістичну характеристику шахрайств, вчинених під оболонкою адміністративних правових відносин; розробити криміналістичну характеристику шахрайств, вчинених під оболонкою господарських правових відносин; визначити особливості періодизації процесу досудового розслідування шахрайств, який відображає потреби практики та враховує недоліки процесу доказування, встановлені рішеннями судів; визначити особливості етапу приймання і перевірки повідомлень і заяв про шахрайства та порядку роботи слідчого з потерпілою особою під час досудового розслідування шахрайств кожної класифікаційної групи; визначити особливості

етапу збирання доказів причетності до злочину конкретної особи/осіб до затримання під час досудового розслідування шахрайств кожної класифікаційної групи; визначити особливості етапу збирання доказів після затримання і повідомлення підозри особі, що причетна до вчинення злочину, під час досудового розслідування шахрайств кожної класифікаційної групи розробити рекомендації щодо організації процесу доказування шахрайств, які дозволять уникнути непродуктивної витрати часу та наповнення кримінальних проваджень зайвими матеріалами.

Вирішення вказаних завдань підтверджується як загальними висновками, так і висновками до окремих розділів дисертації.

Зібраний матеріал аналізується К.Д. Зайцем за допомогою загальнонаукових та спеціально-правових методів наукового пізнання.

Дисертантом опрацьовано достатня кількість наукових та нормативно-правових джерел, на які дослідник посилається у тексті рукопису під час полеміки щодо окремих питань проблематики дослідження та обґрунтовування власних висновків, що вказує на достатні знання здобувача предмету, на його навички до самостійного наукового аналізу.

Рецензент відзначив, що наукова новизна результатів дисертації визначається перш за все тим, що дисертація К.Д. Зайця є комплексним науковим дослідженням проблем досудового розслідування шахрайств, в якому з урахуванням чинного законодавства України та сучасної слідчої та судової практики сформульовано та обґрунтовано низку теоретичних положень практичних пропозицій, які мають значення для розвитку методики розслідування шахрайств. Низка теоретичних положень, висновків рекомендацій дисертанта мають наукову новизну і практичну значимість цілком достатні для роботи такого рівня.

Так, дисертантом було: 1) розкрито кримінально-правову характеристику шахрайства в поєднанні з криміналістичною характеристикою окремих елементів механізму його вчинення, особливостями процесу доказування, також порядком відображення у матеріалах кримінального провадження елементів складу даного кримінального правопорушення; 2) обґрунтовано доцільність виділення в досудовому розслідуванні шахрайств трьох етапів: а) приймання і перевірки повідомлень про шахрайства; б) збирання доказів використання обману або зловживання довірою конкретною особою/особам до її/їх затримання; в) збирання доказів після затримання і повідомлення осіб про підозру; 3) сформульовані основні положення методики розслідування окремих класифікаційних груп шахрайств, вчинених під оболонкою цивільних правових, адміністративних правових та господарських правових відносин; 4) удосконалено визначення поняття «предмет посягання шахрайства» (майно широкому розумінні, включаючи його віртуальну форму); надано авторське визначення понять «обману» та «зловживання довірою», як способів заволодіння чужим майном; сформовано криміналістичну характеристику шахрайств, що вчиняються під оболонкою цивільних правових відносин побутових угод; побудовано криміналістичну характеристику шахрайств, що вчиняються під оболонкою адміністративних правових відносин; розроблені

криміналістичну характеристику шахрайств, що вчиняються під оболонкою господарських правових відносин; надана характеристика окремих елементів механізму вчинення шахрайств; розвинуто положення щодо особливостей слідчих ситуацій у кримінальних провадженнях стосовно шахрайств; запропоновано характеристику окремих тактичних завдань досудового розслідування шахрайств; сформульовано рекомендації щодо організації розслідування шахрайств різних категорій.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані: у науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження питань, пов'язаних із удосконаленням теорії криміналістичної методики та розроблення підвидових методик розслідування шахрайств; практичній діяльності – з метою підвищення ефективності досудового розслідування різних видів шахрайств; правотворчості – для удосконалення окремих положень Кримінального кодексу України; в освітньому процесі – при викладанні криміналістики і підготовці підручників, навчальних посібників та навчально-методичних матеріалів. Практичне впровадження результатів дисертації підтверджено відповідними актами.

Основні положення та результати дослідження висвітлено здобувачем у десяти наукових працях, зокрема у п'яти наукових статтях (з яких одна опублікована у науковому виданні іноземної держави) з наряду, за яким підготовлено дисертацію, а також п'яти тезах наукових доповідей: «Сучасні напрями розвитку судової експертизи та криміналістики» (м. Харків, 2016); «Механізм правового регулювання правоохоронної та правозахисної діяльності в умовах формування громадянського суспільства (осінні читання)» (м. Львів, 2016); «Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу» (м. Харків, 2017); «Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917– 2017 рр.)» (м. Київ, 2017); «Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні» (м. Запоріжжя, 2018).

Надаючи загальну позитивну оцінку роботі К.Д. Зайця, слід вказати, що у дослідженні мають місце й окремі дискусійні положення, які потребують пояснень здобувача.

Так, у підрозділі 1.1. дисертаційної праці автором розглянуто кримінально-правову характеристику шахрайств. Видається, що цей аспект виходить за межі предмета дослідження, яким є криміналістична методика розслідування шахрайств.

Також відзначимо, що розроблена дисертантом криміналістична класифікація шахрайств, на наш погляд, є занадто загальною з точки зору формування окремої криміналістичної методики. Обрання в якості класифікаційного критерію виду правових відносин, що були використані для реалізації схеми обману для заволодіння майном потерпілого або його майнових прав, і відповідно виокремлення лише трьох груп таких відносин – адміністративних, цивільно-побутових та господарських – не дає можливості повною мірою визначити специфіку злочинних механізмів різних видів шахрайств.

Разом з цим, наявність указаних дискусійних моментів не знижує цінності та достовірності основних наукових положень, висновків і рекомендацій, висловлених у рецензованій дисертації.

Дисертація Зайця Костянтина Дмитровича на тему «Методика розслідування шахрайств» є самостійним завершеним дослідженням, виконаним на належному рівні, що відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року № 283), а також пп. 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, і на цих підставах може бути рекомендована до розгляду та подальшого захисту в одноразовій спеціалізованій вченій раді відповідного профілю з метою здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент – **доктор юридичних наук, професор Юхно О.О.** зазначив, що шахрайство, будучи пов'язаним із заволодінням чужим майном або придбанням права на нього шляхом обману або зловживання довірою, є надзвичайно гнучким злочином, що швидко пристосовується до соціально-економічних змін в Україні, характеризується найбільшим рівнем латентності серед інших злочинів. Тільки п'ята частина із зареєстрованих кримінальних проваджень направляється з обвинувальним актом до суду, а у більшій половині рішення взагалі не приймається.

Така ситуація обумовлена, з одного боку, складним механізмом вчинення шахрайств, а з іншого – недостатністю сучасних методичних розробок щодо розслідування цих кримінальних правопорушень. Останнього часу працівники поліції все частіше стикаються з новими схемами дій шахраїв, які ще не знайшли аналізу у криміналістичній літературі, а особливості їх розслідування не дістали належного науково-методичного забезпечення. У дисертаційних дослідженнях попередників здобувача (Т.А. Пазинич, Н.В. Павлова., О.Л. Мусієнко, С. С. Чернявський) методика розслідування шахрайств окремих видів викладена без врахування змін у кримінальному процесуальному законодавстві України і реформування процедури кримінального провадження. Зазначені обставини свідчать, що дисертація К.Д. Зайця виконана на актуальну тему та відповідає потребам науки криміналістики й слідчої та судової практики.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації К.Д. Зайця, визначається переконливими

науковими аргументами, емпіричними фактами, структурою роботи й обраною здобувачем методикою дослідження.

Дослідження узгоджується із положеннями наказу МВС України від 16.03.2015 р. № 275 «Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років» (додаток 7, п. 7. 28); «Переліку пріоритетних напрямів наукових досліджень в Україні з проблем наук кримінально-правового циклу» (п.п. 5.4.), затвердженого 30.05.2019 р. в Національній академії правових наук України; Пріоритетних напрямків наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2016–2019 роки (п. 7.12), а також у межах науково-дослідної теми Харківського національного університету внутрішніх справ «Теоретичні та практичні основи формування і реалізації криміналістичних методик розслідування злочинів» (номер державної реєстрації 0113U008198), зареєстрованій в Українському інституті науково-технічної і економічної інформації на 2014–2018 рр.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, що стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів та способів їх вирішення переконують у тому, що відповідні питання теоретично і практично важливі, були розроблені з урахуванням змін у кримінальному процесуальному законодавстві, є перспективними для дослідження. Праця основана на аналізі достатньої кількості джерел (це роботи з криміналістики, кримінального процесуального права, міжнародно-правові акти, законодавство іноземних країн, матеріали слідчої та судової практики). Наведені у тексті дисертації посилання свідчать, що здобувач достатньо ретельно вивчив праці попередніх дослідників цієї та суміжних проблем й відповідні закони, нормативно-правові акти, належно орієнтується у них, є обізнаною у досліджених питаннях. Літературні джерела використано критично, в разі потреби ведеться аргументована полеміка, як правило, з достатньо переконливим обґрунтуванням власної позиції.

Висновки й пропозиції роботи отримано із застосуванням традиційних й апробованих криміналістикою методів (серед яких діалектичний, логіко-семантичний, формально-юридичний, системний, статистичний та деякі інші).

Структура роботи є логічно обґрунтованою та відповідає предмету й завданням дослідження: дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, а також висновків. Така структура роботи засвідчує, що поставлені здобувачем у вступі дисертації задачі висвітлені у повному обсязі.

Як зазначив рецензент, новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації зумовлюється тим, що у дисертації з урахуванням чинного законодавства України сформульовано та обґрунтовано низку теоретичних положень і практичних пропозицій, які мають значення для

розвитку методики розслідування шахрайств. Найбільш значущими й такими, що мають певний ступінь новизни є: розкриття кримінально-правової характеристики шахрайства в поєднанні з криміналістичною характеристикою окремих елементів механізму його вчинення, особливостями процесу доказування, а також порядком відображення у матеріалах кримінального провадження елементів складу даного кримінального правопорушення; обґрунтування доцільності виділення в досудовому розслідуванні шахрайств трьох етапів: 1) приймання і перевірки повідомлень про шахрайства; 2) збирання доказів використання обману або зловживання довірою конкретною особою/особами до її/їх затримання; 3) збирання доказів після затримання і повідомлення особі про підозру; формулювання основних положень методики розслідування окремих класифікаційних груп шахрайств, вчинених під оболонкою цивільних правових, адміністративних правових та господарських правових відносин.

Позитивно належить відзначити удосконалення наукового бачення щодо визначення предмета посягання шахрайства (майно у широкому розумінні, включаючи його віртуальну форму); понять «обману» та «зловживання довірою», як способів заволодіння чужим майном; криміналістичної характеристики шахрайств, що вчиняються під оболонкою цивільних, адміністративних та господарських правових відносин.

Заслугують підтримки наведена автором характеристика окремих елементів механізму вчинення шахрайств, окремих тактичних завдань досудового розслідування шахрайств і практичні рекомендації щодо організації розслідування шахрайств різних категорій.

Звертають на себе увагу розроблені К.Д. Зайцем пропозиції щодо внесення змін та доповнень до чинного кримінального, кримінального процесуального законодавства України. Робота містить й деякі інші теоретично обґрунтовані висновки та практично важливі пропозиції.

Результати дисертаційного дослідження отримали достатнє висвітлення в підготовлених і опублікованих К.Д. Зайцем п'яти наукових статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, одна з яких – у науковому виданні іноземної держави з наряду, за яким підготовлено дисертацію, а також п'яти тезах наукових доповідей: «Сучасні напрями розвитку судової експертизи та криміналістики» (м. Харків, 2016); «Механізм правового регулювання правоохоронної та правозахисної діяльності в умовах формування громадянського суспільства (осінні читання)» (м. Львів, 2016); «Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу» (м. Харків, 2017); «Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917– 2017 рр.)» (м. Київ, 2017); «Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні» (м. Запоріжжя, 2018).

Надаючи загальну позитивну оцінку роботі К.Д. Зайця, слід вказати, що у дисертаційному дослідженні мають місце й окремі суперечливі положення, які потребують пояснень здобувача. Зокрема, у криміналістичній характеристиці різних груп шахрайств дисертантом характеризується такий елемент, як типові сліди та джерела доказів. Проте не пояснено, яким чином розрізняються ці поняття та на підставі чого джерела доказів віднесено до структури криміналістичної характеристики. У розділі 3 дисертації сформульовані науково-методичні рекомендації з розслідування окремих груп шахрайств, проте побудовані вони за різною структурою. Зокрема, типові слідчі ситуації та етапи розслідування виокремлено стосовно не усіх досліджуваних різновидів злочинів.

Разом з цим, наявність указаних дискусійних моментів не знижує цінності та достовірності основних наукових положень, висновків і рекомендацій, висловлених у рецензованій дисертації.

Таким чином, на думку Юхна О.О. є підстави для загального висновку, що за актуальністю, ступенем наукової новизни, теоретичним й практичним значенням робота відповідає паспорту спеціальності 081 «Право», а також вимогам нормативних документів та може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді у Харківському національному університеті внутрішніх справ.

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Доктор юридичних наук, доцент МалярOVA В.О. у своєму виступі зазначила, що вивчення дисертації Зайця К.Д. та копій опублікованих здобувачем друкованих праць дозволяє зробити висновок про актуальність теми дослідження, оскільки, методика розслідування шахрайств потребувала оновлення.

МалярOVA В.О. вважає, що викладені у роботі положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів та способів їх вирішення переконують у тому, що відповідні питання теоретично і практично важливі, недостатньо розроблені в доктрині та перспективні для дослідження. Робота основана на достатній джерельній базі. Висновки й пропозиції роботи отримано із застосуванням традиційних й апробованих криміналістичною наукою методів. Актуальність теми дисертації підтверджується її узгодженістю з пріоритетними напрямками наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ.

Структура роботи є логічно обґрунтованою та відповідає предмету й завданням дослідження, а поставлені у вступі дисертації здобувачем завдання виконані в повному обсязі.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, обумовлюється перш за все тим, що вона по-новому й водночас із

урахуванням сформованого на теперішній час стану теоретичної розробки проблем криміналістичної науки висвітлює сучасну методику розслідування шахрайств.

Результати дисертаційного дослідження отримали достатнє висвітлення в опублікованих дисертантом п'яти одноособово підготовлених наукових публікаціях та п'яти тезах доповідей на науково-практичних заходах. Окремі виявлені в ході обговорення недоліки стосуються здебільшого дискусійних питань, порушених в роботі, або мають характер побажань, спрямованих на покращення окремих її положень та не знижують позитивної оцінки наукової новизни, практичної значущості й ступеня завершеності дисертаційного дослідження.

На підставі викладеного Малярова В.О. робить висновок, що дисертація Зайця К.Д. «Методика розслідування шахрайств» є завершеним самостійним монографічним дослідженням, що містить наукові положення та науково обґрунтовані результати, яке відповідає вимогам пп. 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167, а також паспорту спеціальності 081 «Право», а тому може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді у Харківському національному університеті внутрішніх справ.

Доктор юридичних наук, професор Пчолкін В.Д. підтримав актуальність дослідження проблем методики розслідування шахрайств. Він підкреслив, що питання застосування криміналістичних методів і прийомів розслідування шахрайств є комплексною міжгалузевою проблемою, для вирішення якої необхідно враховувати міждисциплінарні зв'язки криміналістики, кримінального процесу, кримінального права України, теорії оперативно-розшукової діяльності.

На думку Пчолкіна В.Д. проведений дисертантом аналіз наукової проблеми є ґрунтовним, базується на апробованих методах наукового пошуку, традиційних для досліджень проблем криміналістичної методики. Позиції здобувача щодо критичного аналізу теоретичних проблем і практичних рекомендацій з розслідування шахрайств є переконливими.

Пчолкін В.Д. відзначив, що висновки й узагальнення зроблені Зайцем К.Д. на підставі аналізу достатньо широкого кола літературних джерел, матеріалів слідчої та судової практики, що підтверджує їх обґрунтованість. Загальна побудова дисертації, її змістовний і композиційний компоненти дають підстави вести мову про досягнення поставленої автором мети щодо розроблення методики розслідування шахрайств.

У цілому доповідач дав позитивну оцінку дисертаційному дослідженню здобувача та зазначив, що дисертація Зайця К.Д. «Методика розслідування

шахрайств», яка представлена до захисту на здобуття ступеня доктора філософії, є самостійним завершеним дослідженням, виконаним на належному рівні та відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року № 283), а також пп. 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, а її автор – Заяць Костянтин Дмитрович – заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Узагальнюючи результати обговорення, дисертацію Заяця К.Д. «Методика розслідування шахрайств» можна рекомендувати до захисту.

На основі результатів обговорення присутніх на засіданні вирішили запропонувати такий

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Заяця Костянтина Дмитровича на тему «Методика розслідування шахрайств», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Шахрайство, будучи пов'язаним із заволодінням чужим майном або придбанням права на нього шляхом обману або зловживання довірою, є надзвичайно гнучким злочином, що швидко пристосовується до соціально-економічних змін в Україні. Із розвитком ринкових відносин, впровадженням новітніх технологій в різні сфери суспільного життя ці кримінальні правопорушення набувають різних форм, у тому числі маскуються під різні правові спори. Тому методика розслідування шахрайств вимагає періодичної корекції її окремих положень.

Статистичні дані Департаменту інформаційних технологій МВС України свідчать про реєстрацію відносно невеликої частки шахрайств (приблизно 4-5% від загальної кількості), але вони, скоріше всього, не відображають дійсних показників їх вчинення. Шахрайство характеризується найбільшим рівнем латентності серед інших злочинів. Це обумовлено двома основними факторами. По-перше, більшість потерпілих не звертається із заявами про вчинення шахрайства, не здогадуючись, що стали жертвою кримінального правопорушення, оскільки добровільно передавали своє майно або права на нього. По-друге, значна частина потерпілих намагається відновити втрачені

майнові права через вирішення спорів у судах, адже шахрайство маскується під оболонкою цивільних, адміністративних чи господарських правовідносин.

Офіційна статистика Генеральної прокуратури України щодо стану розслідування зареєстрованих фактів шахрайств (за ст. 190 КК України) досить показова. Адже тільки п'ята частина із зареєстрованих проваджень направляється з обвинувальним актом до суду, а у більшій половині рішення взагалі не приймається. Так, у 2013 році із 51 315 зареєстрованих проваджень, направлено з обвинувальним актом – 10 512, рішення не прийнято – у 39 830; у 2014 році із 41 205 зареєстрованих проваджень, направлено з обвинувальним актом – 8 324, рішення не прийнято – у 31 758; у 2015 році із 45 904 зареєстрованих проваджень, направлено з обвинувальним актом – 8 154, рішення не прийнято – у 36 795; у 2016 році із 45 764 зареєстрованих проваджень, направлено з обвинувальним актом – 6 314, рішення не прийнято – у 38 699; у 2017 році із 33 650 зареєстрованих проваджень, направлено з обвинувальним актом – 8 567, рішення не прийнято – у 27 203; у 2018 році із 33 136 зареєстрованих проваджень, направлено з обвинувальним актом – 6 980, рішення не прийнято – у 25 123; у 2019 році (станом на вересень) із 21 789 зареєстрованих проваджень, направлено з обвинувальним актом – 3 989, рішення не прийнято – у 15 871.

Видається, що така ситуація обумовлена, з одного боку, складним механізмом вчинення шахрайств, а з іншого – недостатністю сучасних методичних розробок щодо розслідування цих кримінальних правопорушень. Останнього часу працівники поліції все частіше стикаються з новими схемами дій шахраїв, які ще не знайшли аналізу у криміналістичній літературі, а особливості їх розслідування не дістали належного науково-методичного забезпечення. В дисертаційних дослідженнях минулих років (Т.А. Пазинич – 2007 р., Н.В. Павлова – 2007 р., О.Л. Мусієнко – 2009 р., С. С. Чернявський – 2010 р.) методика розслідування шахрайств окремих видів викладена без врахування змін у кримінальному процесуальному законодавстві України і реформуванням процедури кримінального провадження. Саме цими обставинами зумовлюється актуальність обраної теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно положень наказу МВС України від 16.03.2015 р. № 275 «Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років» (додаток 7, п. 7. 28); «Переліку пріоритетних напрямів наукових досліджень в Україні з проблем наук кримінально-правового циклу» (п.п. 5.4.), затвердженого 30.05.2019 р. в Національній академії правових наук України; Пріоритетних напрямків наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2016–2019 роки (п. 7.12), а також у межах науково-дослідної теми Харківського національного університету внутрішніх справ «Теоретичні та практичні основи формування і реалізації криміналістичних методик розслідування злочинів» (номер державної

реєстрації 0113U008198), зареєстрованій в Українському інституті науково-технічної і економічної інформації на 2014–2018 рр. Обрану тему дисертаційного дослідження схвалено Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23.02.2016, протокол № 2.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в удосконаленні на основі аналізу оновленого законодавства України, матеріалів кримінальних проваджень і спеціальної літератури методики розслідування шахрайств. Для досягнення вказаної мети були поставлені і вирішувалися наступні наукові завдання:

- визначити зв'язок кримінально-правової і криміналістичної характеристики шахрайства як основи розбудови методики їх розслідування;
- визначити сутність обману та зловживання довірою, як окремих способів вчинення шахрайств;
- визначити обов'язкові ознаки суб'єкта та суб'єктивної сторони шахрайства, та встановити порядок відображення цих ознак у матеріалах кримінального провадження;
- розробити криміналістичну класифікацію шахрайств, що може виступати основою структури методики їх розслідування;
- розробити криміналістичну характеристику шахрайств, вчинених під оболонкою цивільних правових відносин;
- розробити криміналістичну характеристику шахрайств, вчинених під оболонкою адміністративних правових відносин;
- розробити криміналістичну характеристику шахрайств, вчинених під оболонкою господарських правових відносин;
- визначити особливості періодизації процесу досудового розслідування шахрайств, який відображає потреби практики та враховує недоліки процесу доказування, встановлені рішеннями судів;
- визначити особливості етапу приймання і перевірки повідомлень і заяв про шахрайства та порядку роботи слідчого з потерпілою особою під час досудового розслідування шахрайств кожної класифікаційної групи;
- визначити особливості етапу збирання доказів причетності до злочину конкретної особи/осіб до затримання під час досудового розслідування шахрайств кожної класифікаційної групи;
- визначити особливості етапу збирання доказів після затримання і повідомлення підозри особі, що причетна до вчинення злочину, під час досудового розслідування шахрайств кожної класифікаційної групи;
- розробити рекомендації щодо організації процесу доказування шахрайств, які дозволять уникнути непродуктивної витрати часу та наповнення кримінальних проваджень зайвими матеріалами.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час досудового розслідування шахрайств.

Предмет дослідження становить методика розслідування шахрайств.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є сукупність загальних та спеціальних методів і прийомів наукового пізнання, які були використані:

- логіко-семантичний метод при визначенні понять «заволодіння майном», «придбання права на майно», «обман», «зловживання довірою» та ін.; (розділи 1–2);
- формально-юридичний документальний аналіз при визначенні кримінально-правової характеристики шахрайств, (підрозділ 1.1), етапів досудового розслідування (підрозділ 3.1) та його недоліків (підрозділ 3.1, 3.2, 3.3);
- системно-структурний метод при розробленні криміналістичної класифікації шахрайств (підрозділ 1.2);
- метод моделювання при аналізі процедури доказування у кримінальних провадженнях про шахрайства окремих класифікаційних груп (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3);
- статистичний метод при дослідженні механізму вчинення шахрайств, показників ефективності їх розслідування (підрозділи 2.1. – 2.3, 3.1. – 3.3.).

Нормативно-правову основу проведеного дослідження складають Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, кримінальне і кримінальне процесуальне законодавство України, підзаконні нормативно-правові акти.

Теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження стали праці: Л. І. Аркуші, В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, В. Д. Берназа, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. І. Гончаренка, М. В. Даньшина, В. А. Журавля, О. В. Капліної, І. І. Когутича, О. Н. Колесниченка, В. О. Коновалової, Н. І. Клименко, О. М. Ларіна, В. В. Лисенка, І. М. Лузгіна, Є. Д. Лук'янчикова, В. О. Малярової, Г. А. Матусовського, В. В. Назарова, О. В. Одерія, М. А. Погорецького, Р. Л. Степанюка, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, В. Ю. Шепітька, М. Г. Щербаковського, О. О. Юхна, М. П. Яблокова та ін.

Емпіричну базу дослідження складають результати вивчення матеріалів понад 240 кримінальних проваджень про шахрайства, вироки судів, рішення апеляційних судів, Касаційного кримінального суду України, Європейського суду з прав людини, а також статистичні дані Департаменту інформаційних технологій МВС України та Генеральної прокуратури України. При підготовці дисертації автором використано власний досвід розслідування шахрайств.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлюється тим, що у дисертації з урахуванням оновленого законодавства України сформульовано та обґрунтовано низку теоретичних положень і практичних пропозицій, які мають значення для розвитку методики розслідування шахрайств. Найбільш значущими серед них є такі, що мають певний ступінь новизни:

вперше:

- розкрито кримінально-правову характеристику шахрайства в поєднанні з криміналістичною характеристикою окремих елементів механізму його вчинення, особливостями процесу доказування, а також порядком відображення у матеріалах кримінального провадження елементів складу даного кримінального правопорушення;

— обґрунтовано доцільність виділення в досудовому розслідуванні шахрайств трьох етапів: 1) приймання і перевірки повідомлень про шахрайства; 2) збирання доказів використання обману або зловживання довірою конкретною особою/особами до її/їх затримання; 3) збирання доказів після затримання і повідомлення особі про підозру;

— сформульовані основні положення методики розслідування окремих класифікаційних груп шахрайств, вчинених під оболонкою цивільних правових, адміністративних правових та господарських правових відносин;

удосконалено:

— визначення поняття «предмет посягання шахрайства» (майно у широкому розумінні, включаючи його віртуальну форму);

— визначення понять «обману» та «зловживання довірою», як способів заволодіння чужим майном;

— криміналістичну характеристику шахрайств, що вчиняються під оболонкою цивільних правових відносин і побутових угод;

— криміналістичну характеристику шахрайств, що вчиняються під оболонкою адміністративних правових відносин;

— криміналістичну характеристику шахрайств, що вчиняються під оболонкою господарських правових відносин;

дістали подальший розвиток:

— характеристика окремих елементів механізму вчинення шахрайств;

— положення щодо особливостей слідчих ситуацій у кримінальних провадженнях стосовно шахрайств;

— характеристика окремих тактичних завдань досудового розслідування шахрайств;

— рекомендації щодо організації розслідування шахрайств різних категорій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки і пропозиції можуть бути використані у:

— практичній діяльності — з метою підвищення ефективності досудового розслідування різних видів шахрайств (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в практичну діяльність ГУНП Харківської області від 16.12.2019 р.*);

— правотворчості — для удосконалення окремих положень Кримінального кодексу України (примітка до ст. 190 «Шахрайство»;

— освітньому процесі — при викладанні криміналістики і підготовці підручників, навчальних посібників та навчально-методичних матеріалів (*акт впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 06.09.2019 р.*).

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Сучасні напрями розвитку судової експертизи та криміналістики» (м. Харків, 2016); «Механізм правового регулювання правоохоронної та правозахисної діяльності в умовах формування

громадянського суспільства (осінні читання)» (м. Львів, 2016); «Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу» (м. Харків, 2017); «Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917– 2017 рр.)» (м. Київ, 2017); «Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні» (м. Запоріжжя, 2018).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у п'яти статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав, і тезах п'яти наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

**Список публікацій здобувача за темою дисертації,
в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:**

1. Заяць К.Д. Особливості сучасних форм вчинення шахрайств та їх криміналістичне значення. Підприємництво, господарство і право. № 11. 2017 (261). С. 207-210.
2. Заяць К.Д. Про особливості окремих елементів механізму вчинення шахрайств. Вісник ЛДУВС ім. Дідоренка. Вип. №4 (80). Сєверодонецьк, 2017. С.233-239.
3. Заяць К.Д. Окремі проблеми досудового розслідування вуличних шахрайств і шляхи їх вирішення. *Право і безпека*. Вип. №4 (71), ХНУВС, 2018. С. 55-60.
4. Заяць К.Д. Криміналістична характеристика шахрайств, що маскуються оболонкою господарських правовідносин. *Підприємництво, господарство і право*. № 9. 2019. С. 262-266.
5. Заяць К.Д. Особливості сучасних шахрайств замаскованих господарською діяльністю. *East European Scientific Journal (Warsaw, Poland)* № 9 (49). 2019. С. 56-62.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Заяць К.Д. Мобільний зв'язок як середовище і засіб вчинення шахрайств. *Сучасні напрями розвитку судової експертизи та криміналістики* : наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті засл. проф. М.С. Бокаріуса (м. Харків, 20 грудня 2016 р.). / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; М-во юстиції України, Харків НДІ суд. експертиз ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса. - Харків : ХНУВС, 2016. С. 73 - 76, – 316 с.
2. Заяць К.Д. Характеристика сучасних способів шахрайств з використанням мобільного зв'язку. *Механізм правового регулювання правоохоронної та правозахисної діяльності в умовах формування громадянського суспільства (осінні читання)*: тези доповідей та повідомлень учасників міжнар. курсантсько-студентської наукової конференції (28 жовтня 2016 р.) / упор. Л. В. Павлик. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. С. 172-175, – 484 с.

3. Заяць К. Д. Про особливості предмета посягань сучасних шахрайств. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу* : Міжнародна науково-практична конференція до 100-річчя від дня народження проф. М. В. Салтевського (м. Харків, 8 листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2017, С. 87-88.

4. Заяць К.Д. Особливості шахрайств, що вчиняються в кіберпросторі. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917– 2017 рр.)* : зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2017, С. 130-131.

5. Заяць К.Д. Про сучасний підхід у визначенні предмета шахрайств. *Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні*: Міжнародна науково-практична конференція, м. Запоріжжя, 27–28 жовтня 2017 року / За заг. ред. Т.О. Коломoeць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2017. С. 90-92, 108 с.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана грамотно, а стиль викладення матеріалів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечують легкість і доступність їх сприйняття.

Відповідність дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту. Робота відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), а також пп. 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167, і може бути подана до разової спеціалізованої вченої ради для її захисту.

В результаті відкритого голосування учасники засідання фахового семінару в кількості 18 осіб подали голоси «за». Ніхто із учасників фахового семінару не проголосував «проти» рекомендації дисертаційної роботи Заяця К.Д. до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

У результаті експертизи дисертації та повноти публікації основних результатів дослідження Заяця Костянтина Дмитровича

ПОСТАНОВИЛИ:

1. Висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Заяця Костянтина Дмитровича на тему «Методика розслідування шахрайств» схвалити.

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю

та практичною придатністю здобутих результатів дисертація Зайця Костянтина Дмитровича відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пп. 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167.

3. Рекомендувати дисертацію Зайця Костянтина Дмитровича на тему «Методика розслідування шахрайств» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Результати голосування присутніх на засіданні докторів та кандидатів наук за профілем поданої на розгляд дисертації: за – 18; проти – немає; утримались – немає.

Рецензент

**професор кафедри криміналістики
та судової експертології
факультету № 1 ХНУВС,
доктор юридичних наук, професор**

Руслан СТЕПАНЮК

Рецензент

**завідувач кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства
факультету № 1 ХНУВС
доктор юридичних наук, професор**

Олександр ЮХНО

